

SŁOWOTWÓRSTWO
KASZUBSKIEGO PRZYMOTNIKA
FORMACJE DEWERBALNE

BEATA MILEWSKA

SŁOWOTWÓRSTWO
KASZUBSKIEGO PRZYMIOŹNIKA
FORMACJE DEWERBALNE

WYDAWNICTWO
UNIERSYTETU GDAŃSKIEGO
GDAŃSK 2025

Recenzent
Prof. dr hab. Marek Cybulski

Redaktor Wydawnictwa
Aneta Lica

Projekt okładki i stron tytułowych
Filip Sendal

Na okładce
Kaszubski pejzaż, widok na Jezioro Lubiszewskie, fot. Filip Sendal

Skład i łamanie
Łukasz Gwizdała

Publikacja sfinansowana ze środków Prorektora Uniwersytetu Gdańskiego
ds. Badań Naukowych w ramach Programu Humanistyki Gdańskiej
oraz Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-759-0

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

SPIS TREŚCI

WSTĘP	7
1. TEORETYCZNE PODSTAWY ANALIZY	9
1.1. GRANICE MOTYWACJI	9
1.2. ZNACZENIE PRZYMIOTNIKÓW DEWERBALNYCH	14
1.3. WYBÓR PODSTAWY	16
2. ANALIZA MATERIAŁU	19
2.1. Uwagi ogólne	19
2.2. Formacje z sufiksami prymarnie przymiotnikowymi	19
2.2.1. Z sufiksem <i>-ni</i>	19
2.2.2. Z sufiksem <i>-tni</i>	30
2.2.3. Z sufiksem <i>-ebni</i>	31
2.2.4. Z sufiksem <i>-qtni</i>	32
2.2.5. Z sufiksem <i>-ovni</i>	32
2.2.6. Z sufiksem <i>-otni</i>	33
2.2.7. Z sufiksem <i>-ečni</i>	33
2.2.8. Z sufiksem <i>-ični</i> (<i>-ěčni</i>)	33
2.2.9. Z sufiksem <i>-alni</i>	34
2.2.10. Z sufiksem <i>-elni</i>	34
2.2.11. Z sufiksem <i>-inni</i>	34
2.2.12. Z sufiksem <i>-anni</i>	35
2.2.13. Z sufiksem <i>-ušni</i>	35
2.2.14. Z sufiksem <i>-očni</i>	35
2.2.15. Z sufiksem <i>-lěvi</i>	35
2.2.16. Z sufiksem <i>-atlěvi</i>	38
2.2.17. Z sufiksem <i>-isti</i> (<i>-ěsti</i>)	39
2.2.18. Z sufiksem <i>-ňisti</i>	41
2.2.19. Z sufiksem <i>-ati</i>	41
2.2.20. Z sufiksem <i>-avi</i>	42
2.2.21. Z sufiksem <i>-ěvi</i>	45
2.2.22. Z sufiksem <i>-čěvi</i>	46
2.2.23. Z sufiksem <i>-arski</i>	46
2.2.24. Z sufiksem <i>-evi</i>	47
2.2.25. Z sufiksem <i>-iti</i> (<i>-ěti</i>)	47
2.2.26. Z sufiksem <i>-ki</i>	48
2.2.27. Z sufiksem <i>-či</i>	48
2.3. Formacje z sufiksami sekundarnie przymiotnikowymi	49
2.3.1. Z sufiksem <i>-li</i>	49
2.3.2. Z sufiksem <i>-ali</i>	54
2.3.3. Z sufiksem <i>-ti</i>	55
2.3.4. Z sufiksem <i>-oni</i>	57
2.3.5. Z sufiksem <i>-óni</i>	60
2.3.6. Z sufiksem <i>-ovóni</i>	62

2.3.7. Z sufiksem <i>-oci</i>	63
2.3.8. Z sufiksem <i>-omi</i>	64
2.4. Wykaz formantów i ich funkcji	65
3. SYNTEZA	67
3.1. TECHNIKI DERYWACJI I ZASÓB FORMANTÓW	67
3.2. CHARAKTERYSTYKA BAZY DERYWACYJNEJ	68
3.3. FREKWENCJA JEDNOSTEK W KLASACH SŁOWOTWÓRCZYCH	70
3.4. KONTEKST SYNTAKTYCZNY PRZYMOTNIKÓW DEWERBALNYCH	73
3.5. FUNKCJE SEMANTYCZNE FORMANTÓW	75
3.6. WARIANTYWNOŚĆ SŁOWOTWÓRCZA DERYWATÓW	79
3.7. GEOGRAFIA FORMACJI	84
4. KONFRONTACJA Z POLSZCZYZNĄ LITERACKĄ	87
4.1. CEL I METODA ANALIZY PORÓWNAWCZEJ	87
4.2. CECHY SWOISTE KASZUBSKICH PRZYMOTNIKÓW DEWERBALNYCH	88
INDEKS DERYWATÓW OBJĘTYCH ANALIZĄ	97
INDEKS FORMANTÓW SUFIKSALNYCH	108
LITERATURA PRZEDMIOTU I JEJ SKRÓTY	109
INNE SKRÓTY	115
SKRODZENIE	116
ABSTRACT	118

WSTĘP

Prezentowany tom stanowi drugą część opisu tworzenia kaszubskich przymiotników (zob. *Słowotwórstwo kaszubskiego przymiotnika. Formacje denominalne* – Milewska 2013). Poświęcam go – zgodnie z uczynioną wcześniej zapowiedzią – derywatom motywowanym przez czasowniki. Dopelni to rozważania na temat słowotwórstwa wymienionej części mowy. Formacje odprzymiotnikowe wyczerpująco opracowała Jadwiga Majowa (1983a; 1983b; 1986; 1990) oraz – na szerokim tle słowiańskim – Lidia Trześniowska (1975; 1996). Przymiotniki złożone w gwarach polskich z uwzględnieniem obszaru kaszubskiego omawia natomiast Helena Grochola-Szczepanek (2006).

Mówiąc o kaszubszczyźnie, mam na myśli jej odmianę żywą, ludową, dialektalną. Zachowuje ona pewną odrębność wobec rozwijającej się co najmniej od połowy XIX wieku (od czasów Floriana Ceynowy) kaszubszczyzny literackiej, pisanej, uprawianej świadomie w celu podniesienia rangi języka oraz poszerzenia jego funkcji komunikacyjnych i społecznych (zob. Treder 2001a; Zieniukowa 2007). Dialekt zawsze był i musi pozostawać dla badacza w centrum uwagi, ponieważ on właśnie stanowi serce systemu i niezbędny punkt odniesienia dla wszelkich dalszych dociekań, dyskusji i działań.

Stan badań nad słowotwórstwem kaszubskim w odmianie dialektalnej nie poszerzył się bardzo w ciągu dwunastu lat, jakie minęły od czasu ukazania się pierwszej monografii. Tłumaczę to sobie tym, że gwary kaszubskie uważa się za obszar stosunkowo dobrze zbadany. Wielka w tym zasługa pionierów kaszubistyki: Stanisława Ramuła, Kazimierza Nitscha, Friedricha Lorentza i twórcy przekładu *Gramatyki pomorskiej* Mikołaja Rudnickiego, Zenona Sobierajskiego, a także późniejszych autorów z kręgu *Atlasu językowego kaszubszczyzny i dialektów sąsiednich* (AJK): wspomnianej Jadwigi Majowej, Kwiryny Handke, Hanny Popowskiej-Taborskiej, Ewy Rzetelskiej-Feleszko, Zuzanny Topolińskiej i Jadwigi Zieniukowej oraz wspomagających ich dokonania uczonych z innych ośrodków. Nie sposób tu wszystkich wymienić, wspomnę więc tylko o Edwardzie Brezie i Jerzym Trederze, którzy „niczym woły Boże – jak zwykli o sobie mówić – zarywali niwę kaszubszczyzny”.

Drugą przyczyną zastoju w postępach badań nad dialektem jest zmiana zainteresowań badawczych i kierunku naukowej eksploracji. Rzeczywistość kaszubszczyzny literackiej jako języka *in statu nascendi* okazała się tak pociągająca i ważna, że skupiła na sobie całą uwagę badaczy. Objawiły się nowe kwestie i zagadnienia o charakterze priorytetowym, takie jak ocena ogólnej kondycji języka i strategii jego kultywowania, określenie i skodyfikowanie normy, przygotowanie materiałów dydaktycznych do nauki w szkole, potrzeba opracowania słownictwa

oraz zbiorów uwzględniających najnowsze tendencje i zdobycze leksykalne, również z zakresu terminologii specjalistycznej, języka liturgii. Na warsztat wzięto dokonania pisarzy kaszubskich. Wydawane były teksty literackie. Rozwijała się teoria i praktyka przekładu na język kaszubski i z kaszubskiego, analizowano zjawisko bilingwizmu, diglosji oraz wpływów, jakie uwidaczniają się na styku konkurujących ze sobą systemów (zob. Treder 2006; 2013).

Badając język kaszubski, nie sposób jednak pozostawić problematyki słowotwórczej na uboczu. Jest ona bardzo istotna z punktu widzenia prestiżu i poziomu, do jakiego aspirują mówiący (Rogowska-Cybulska, Cybulski 2010). Od dawna wiadomo, że cechą języka literackiego jest jego bogactwo, co wyraża się w jego zróżnicowaniu wewnętrznym, stylistycznym, w zdolności do objęcia wszystkich obszarów komunikacji. Słowotwórstwo dostarcza środków i sposobów dla kształtowania tej poliwalencji. A kaszubszczyzna dysponuje bezmiarem możliwości na tym polu, o czym świadczą zarówno dokonania leksykografów (Gołąbek 2012–2022), twórczość pisarzy (Breza 1977), dorobek tłumaczy (Rogowska-Cybulska 2012), jak i spontaniczna twórczość językowa użytkowników Internetu, którzy powołują do życia rodzime warianty internacjonalizmów typu *łączba* ‘link’ czy *dopowiedz* ‘komentarz’ (Stanulewicz 2016: 343).

Kreatywność słowotwórcza powinna znajdować oparcie w tradycji. Dlatego warto dokonywać systematycznego oglądu dotychczasowych struktur językowych, nawet w małym wycinku. Tym bardziej, że materiał najpełniej dokumentujący stan gwar kaszubskich w okresie powojennym, a więc we wciąż aktualnym *Słowniku gwar kaszubskich na tle kultury ludowej* ks. Bernarda Sychty, wciąż pozostaje w interesującym nas zakresie niewykorzystany. Szkoda byłoby zaprzepaścić dzieło tak autentyczne i użyteczne, bo autor, a zarazem eksplorator, świadomy był aspektu morfologicznego i nawet jeśli zdarzyło mu się coś pominąć, odnotowuje w swym dziele całe gniazda słowotwórcze, podstawy derywatów, a czasem wprost wskazuje kategorię słowotwórczą (np. *młodëxni* – dem. od *młodi*), przytacza egzemplifikację, osadza wyraz w terenie, daje kwalifikatory chronologiczne i nie stroni od podawania wariantów i odmian fonetycznych słów. Zastosowanie wyrazów obrazują „jędrne, pełne życia cytaty” (Treder 1979: 224), zaczerpnięte z codziennej mowy albo będące odrębnymi utworami, takimi jak: przypowieści, opowieści, podania, legendy, baśnie i bajki, opisy magicznych obrzędów, wiersze, urywki pieśni ludowych, kołysanki, przyśpiewki, przezywanki, zawołania na zwierzęta, zagadki, anegdoty, dykteryjki... Wiele się można z nich dowiedzieć o kulturze materialnej i duchowej Kaszub.

Pragnęłabym życzyć sobie, aby oddawana do rąk Czytelników książka przyniosła korzyść badaczom i wypełniła lukę w zasobie wiedzy o morfologii kaszubskiej. Z głębi serca dziękuję inspiratorom, konsultantom i osobom, które przyczyniły się do wydania publikacji. Szczególne słowa wdzięczności kieruję do prof. Marka Cybulskiego za trud pierwszej lektury tekstu oraz uwagi, które pozwoliły nadać pracy ostateczny szlif. Rodzicom i bliskim dziękuję za opiekę, wyrozumiałość i cierpliwość.